

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Az iskolai osztályok lélektanából.

Minden osztálynak van egy különálló szellemi és jellemi tónusa. Egyikét sohasem lehet azonosítani egyetlen másik osztályéval sem. Közönségesen az osztály szellemének szoktuk nevezni és azt mondjuk róla, hogy jó vagy rossz. Tömeglélektani szempontból az osztály tömegpszichéjének nevezhetnők. Rokon ez azzal, amit az egyes társadalmi osztályok szellemének nevezünk. Ugyanaz az erő nyilvánul meg ebben, de természetesen még keletkező stádiumban, mint amelyik az egyes államokat összetartja: az érdekközösség hozta létre.

A közös érdek lehet az iskolában a közös munka könnyebbítése. A tanulók törekszenek megkönnyíteni azt a terhet, amelyet a tanárok vállukra raknak. Dolgozatírásakor a jobb tanulók «puskát» adnak a gyengébbeknek. Hiába minden erkölcsi prédikáció. Úgy érzik, hogy nemes felebaráti szeretetről tanúskodó tettet visznek véghez. És társaik is úgy tekintenek rájuk. Ha egy-egy elhanyagolt osztály új tanár kezébe kerül s az többet követel, mint elődje, elképzelhetetlen, hogy micsoda ellenséges érzületet kelt még a legjobb tanulóknak is. Ilyenkor kifogyhatatlan a tanulók leleményessége újabb és újabb furfang kitalálásában, melyet a tanár működése elé próbálnak gördíteni. Az osztály tömeg-szellemé a maga küzdő, ellenálló valóságában reakciója teljes erejével nyilvánul meg ilyenkor.

Vonatkozhatik a közös érdek a büntetés elkerülésére. Ha a tanulók a kályhát füstöltetik vagy cserebogarakat bocsátanak szét a tanteremben és a tanár magából kikelve nyomozza a tetteket, kutatása a legtöbb esetben eredménytelen. Oka az, hogy a tanár itt a tömeglélek erejével áll szemben, s ez a maga merevségében érezteti hatását.

Vonatkozhatik a közös érdek azután a közös szórakozásra. Ez új és nagyon intenzív gyönyörök forrása. Összekötözött ágylepedőkön olykor életük veszélyeztetésével is ezért szöknek ki a tanulók az internátusokból. És rendesen nagyobb gyönyörűséget nyújt nekik a

kiszökés, mint a borozás. De bogaras tanárokkal szemben elkövetett diákcsínyek is idetartoznak. A feljelentőket nagyobb áruolóknak tartják, mint Ephialtest. Tettök jobban megbélyegzi őket, mint a rabszolgát a rásütött bélyeg.

Bármilyen más esetet veszünk is fel, mindenütt azt látjuk, hogy az osztálynak valóságos vagy virtualis érdeke okozta azt, hogy az osztály tömeg-pszichéje rejtett állapotából egyszerre előlépett, mint ellenálló, küzdő erő. Tehát külső magyarázó elvük szociális jellemű. A másik, mélyebben levő magyarázó elv a tömeglélektanba tartozik. Innen tudjuk, hogy az emberek másképen cselekszenek, ha magukban vannak és máskép, ha tömegben egyesülnek. A tekintély hatalma alatt álló sokaságban szükségképen mindig életre kél a lázadó hajlam. Ennek az az oka, hogy minden emberrel veleszületik az az antiszociális hajlandóság, hogy szeret másokon diadalmaskodni. Szunnyad ez, ha az ember hatalmasabbal áll szemben, de előtör rögtön, ha tömegben egyesül. Épen így van ez az iskolában is. Ahol az egyidejű kitérésre alkalom kínálkozik, ott elő is tör.*

A gyermek szociális énje az iskola padjai közt bontakozik ki először. Az ő szociális énje pedig az, aminek társai tekintik. «Minden emberrel veleszületik, hogy szereti, ha mások kedvezően vélekednek róla. Mindazok, akik ismernek bennünket, egy bizonyos képet hordanak rólunk magukban. Ezt megsérteni annyi, mint bennünket megsérteni. Így tulajdonképen annyi szociális énjünk van, ahány ismerősünk. De ezek bizonyos csoportokba oszlanak. E csoportokkal szemben rendszeren különbözőképen viselkedünk. Sok ifjú, aki szülei-vel és tanáraival szemben egészen tisztességesen viselkedik, ifjú barátai körében káromkodik és hetvenkedik, mint a tengeri rabló» (James, Psychologie, ford. M. Dürr, 177. l.). A diák becsülete azon fordul meg, hogy osztálytársai mikép vélekednek róla. Ezek dicsérik, ha viselkedése megfelel az ő viselkedésüknek. Ha nem, akkor elítélik. Szociális énjének a becsülete azt kívánja, hogy hazudjék tanárának, ha társait kell megmenteni. A hazugság ilyenkor becsületes és nem bűn. Az elhallgatás, a tanár megtévesztése, félrevezetése hőstett a tanuló társak szemében, ha az osztály érdekében történik. Legnagyobb hős pedig az, aki az egész osztály hibáját magára vállalja, aki a közösen elkövetett csíny részeseit még abban az esetben sem árulja el, ha emiatt az egész büntetés az ő vállára szakad. Az a katona, ki élete kockáztatásával másokat megmentett, nem érez nagyobb büszkeséget, mint ez a diák. Érdekes, hogy a tanuló társak tetszése, csodálata vagy irigylése a legértékeltenebb dolgot is mily rendkívül értékesé tudja tenni. Mit nem

* Bain, Neveléstudomány (ford. Szemere S.), I. 158 l.

adna érte, ha mint műlovar társai irigykedése között száguldhatna végig a hippodrom porondján!

Ez az ösztönszerű tetszésvágy az egyik létrehozója az osztály kollektív szellemének. Azt, hogy ennek a vezetésével ez a szellem milyenné fejlődik, különböző külső és belső körülmények határozzák meg. Belső: a gyermekek lelki öröksége és az otthoni környezet hatása. A külső körülményeket tekintve legnagyobb befolyással van az osztály kollektív szellemére az ott tanító tanárok viselkedése és jelleme, az uralkodó karakterű tanulók példája. A többiek öntudatlanul is utánózzák ezeket. Az utánzás eredménye az, hogy lassanként az egész osztály viselkedése bizonyos tónusúvá válik; azt az osztályt ez jellemzi és a többiektől határozottan megkülönbözteti. A két hónapi szünet és az új tanulók csak módosítják, de meg nem szüntetik. A hagyomány évről-évre tovább fenntartja. Az új tanulók mindig a régieket veszik irányadónak s így évről-évre tovább plántálódik a szokás.

Természetesen nem változatlanul. Amiképp évről-évre fejlődik a tanulók testalkata és jelleme, úgy fejlődik tovább a tanulókkal együtt az osztály tömeg-pszichéje is. De ez a változás ép oly észrevétlen, mint a tanulók növekedése. Csak évek multán tűnik fel az eltérés. Az osztály tömeg-pszichéjének a kifejlődésére elég pár hónap, amennyi alatt a tanulók egymást kiismerik. A legelső osztályokban még gyengébb, könnyebben alakítható. Egy vagy két év alatt azonban már teljesen megerősödik, úgy hogy vele a tanárnak ekkor már mint pedagógiai erővel számolnia kell. A pubertás idejében mindig erősebb és mindig nehezebben befolyásolhatóvá lesz. Ereje tetőpontját rendszeren a VII. osztályban éri el. A VIII-ban erőfoka változatlan, sőt a tanulók jellemének a megállapodásával bizonyos mértékben csökken az összetartás s így a tömeg-psziché ereje is.

Az osztály kollektív szelleme, bár tónusában egységesen fejlődik, mégis mindig más. Az ember lelkivilága folyton változik és nincs két óra, amelynek a hangulata azonos volna. Ép így van ez az osztály kollektív pszichéjével is. Más minden évben, minden napon, sőt a nap különböző szakában is aszerint, hogy kifáradtak-e már a tanulók, vagy sem. Nincs két olyan tanítási óra, amely lefolyásában, hangulatában csak közel is állna egymáshoz. Lehet, hogy valamely kísérlet, vagy újabb ismeret még mindig hatása alatt tartja őket. Lehet, hogy az utcai zaj, kutyaugatás, trombitaszó, egyik tanuló grimaszai elterelik figyelmüket. A tanárnak le kell küzdenie ezeknek a hatását, mert különben munkáját eredménytelenné teszik, vagy legalább is eredményét lényegesen csökkentik.

•Az, amit az ember testületi szellemnek nevezhet, az életnek

egyik legerősebb hatalma», mondja James (i. m. 179. l.). Ugyanezt mondhatjuk az osztályok kollektív szelleméről is. Oly erős ez, hogy megváltoztatni a legügyesebb tanárnak is vagy-egyáltalán lehetetlen, vagy csak rendkívüli erőfeszítéssel és lassan lehet. Ennek az az oka, hogy a tanár hatása csak egy ember befolyása, amely az egész szociális hatásnak rajta kívül eső összegével sohasem lehet egyenlő. Az osztály tömeg-pszichéjét megtörni akarni eredménytelen vállalkozás. Sőt neveléstani szempontból helytelen is, mert rendesen nagy energia-pazarlást von maga után a tanár és a tanulók részéről is. A tanár lelkében kellemetlen érzést hagy. Besötétíti az iskola derült egét, ami pedig a munkát könnyebbé teszi. A kedvetlenség csökkenti a munkakedvet is. Sőt a tanulók gyűlöletét is maga után vonhatja, az osztály jó véleményét a tanár iránt hosszú időre, sőt teljesen is alááshatja. Pedig a tanári működés hatásosságának ez mindenkor erős támogatója. Leghelyesebb a diákcsínyeket hirtelen elintézni, aztán gyorsan tovább haladni és napról-napra való következetes eljárással céltudatosan és kerülő úton hatni a kollektív szellem megváltoztatására.

(Erzsébetváros.)

Kovács János.

Az írásbeli dolgozatokról.

Évek óta beszélünk és írunk a középiskola reformjáról, lengeztetünk új zászlókat új jelszavakkal, de ha szerét ejthetnők, hogy mi magyarok kezdeményezzünk valamit, akkor szívszorongva tekintünk a nyugati határ felé és bevárjuk bátortalanul, nem készül-e valami pedagógiai reformra Ausztria vagy Poroszország.

Évtizedek óta tudjuk, hogy középiskolánkban az írásbeli dolgozatok általános eredménye silány, hacsak nem készülnek *à la Potemkin* vagy ha nem a gyakorló főgimnáziumi recipéje szerint mint tollbamondások úgynevezett közös munka alapján. Hiába szólaltak fel ez ügyben szakembereink: tanárok, igazgatók és főigazgatók; a lényeges a forma: a dolgozatok száma, kelte, néha a korrigálás eszköze és színe, pedig a lelkes tanárnak valóságos kinja az iskolai írásbeli dolgozat, a tanulónak valóságos kísértése a házi feladat.

Tudjuk mi ezt régóta, de az elmékedésnél tovább menni nem mertünk. De ime! váratlanul felbukkant a nyugati látóhatáron a «porosz minta», amely — igaz — csak «extemporalék»-ről szól, amik nálunk igen ritkák.* Ahogy Poroszországban megbolygatják az írásbeli dolgo-

* A reáliskolák számára készült Utasításokban olvassuk a VII—VIII. oszt. francia nyelvű írásbeli dolgozatoknál, hogy a tanár egyszerűbb elbeszélést, leírást, levelet magyarul diktál és a tanulók franciául írják le.